

*В. Є. Бенера, Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут
ім. Тараса Шевченка*

**ТРАНСФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У
ВИЩІЙ ШКОЛІ ПЕРІОДУ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ
(1917–1920 РР.)**

Бенера В. Є.

Трансформування самостійної роботи студентів у вищій школі періоду національно-визвольних змагань (1917–1920 рр.)

Визначено зміни у теорії і практиці самостійної роботи студентів заявленого історичного періоду, виявлено особливості та тенденції її розвитку у відповідності до розробленої періодизації. Актуалізовано конструктивний досвід організації самостійної роботи студентів у вищій школі України (1917–1920).

Ключові слова: самостійна робота, вищий навчальний заклад, навчальний процес, теорія, практика, тенденції, актуалізація історичного досвіду.

Бенера В. Е.

Трансформирование самостоятельной работы студентов в учебном процессе высшей школы у контексте национально-освободительных реформаций (1917–1920 гг.)

Определены изменения в теории и практике самостоятельной работы студентов. Выявлены особенности и тенденции самостоятельной работы в учебном процессе заявленного исторического периода. Актуализирован конструктивный исторический опыт организации самостоятельной работы студентов высшей школы Украины (1917–1920).

Ключевые слова: самостоятельная работа, высшее учебное заведение, учебный процесс, теория, практика, тенденции, актуализация исторического опыта.

У світлі сучасних освітніх тенденцій зумовлюється необхідність пошуків шляхів реалізації нової парадигми освіти, спрямованої на формування особистості фахівця, здатного пристосовуватися до постійних і швидких змін навколишньої дійсності, навчатися упродовж життя. Перед сучасною системою вищої освіти постає завдання підготовки нового покоління наукових кадрів –

професіоналів, які відповідають міжнародним стандартам професійної підготовки, здатних поєднувати глибокі фундаментальні знання й практичну зорієнтованість проведення системних наукових досліджень, застосовувати досвід минулого та науково прогнозувати майбутнє.

Звернення до об'єктивної історичної спадщини діяльності вищих навчальних закладів України, узагальнення досягнень сучасної української і світової педагогічної думки щодо проблеми самостійної роботи студентів у вищих закладах освіти України поч. ХХ ст. є важливою педагогічною проблемою, вирішення якої дасть змогу якісно оновити й удосконалити зміст підготовки фахівця майбутнього. Саме тому вважаємо, що одним із важливих напрямків дослідження в галузі історії педагогіки та теорії навчання є не лише і не стільки отримання студентом готових знань, а навчання методів здобуття цих знань для продовження освіти упродовж життя, формування культури його майбутньої інтелектуальної діяльності, підготовки національної еліти України. **Мета статті:** визначити зміни у теорії і практиці самостійної роботи студентів заявленого історичного періоду, виявити особливості та тенденції її розвитку. Актуалізувати конструктивний досвід організації самостійної роботи студентів у вищій школі України (1917–1920).

Трансформування теорії і практики самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів зазначеного періоду зазнавало розвитку суперечливих тенденцій, що відбувалися на шляху реалізації засад, визначених університетським статутом 1917 р. до особливостей її організації під час реформування вищої школи у 20-х роках ХХ ст.

Характерні трансформації у вищій школі зазначеного періоду розвивалися під впливом різних політичних сил: Тимчасового уряду (реорганізація навчально-виховного процесу учительських інститутів за постановою «Про зміну штатів учительських інститутів» (1917 р.), професіоналізація, спеціалізація), Центральної ради УНР (українізація, утвердження ідеї «єдиної трудової школи», запровадження «трудового принципу»), Гетьманату (проект утворення вищого педагогічного навчального

закладу на основі злиття учительських інститутів і вищих педагогічних курсів), Директорії УНР (відновлення роботи комісій у справі єдиної школи та всенародного навчання, видання закону про збільшення державної допомоги на утримання учителів початкових шкіл), Радянської влади (перетворення учительських інститутів на вищі навчальні заклади – педагогічні інститути, створення Інститутів народної освіти (ІНО) та входження до їх структури щойно реорганізованих учительських інститутів).

Так, на початку 1917 р. у країні вирішувалося одне з основних завдань, ухвалених Всеукраїнським професійним з'їздом [2] – ліквідація неписьменності. У школах навчалася лише п'ята частина дітей шкільного віку. Забезпечення педагогічними кадрами відбувається шляхом розширення мережі педагогічних курсів. Так, у травні – серпні 1918 р. було відкрито курси українознавства [3, с. 191]. У зазначений період у радянській Україні починається перебудова вищої освіти та підготовка фахівця нового суспільства з розвитком «... звички і любові до продуктивної праці» [2, с. 29]. На етапі творення нової української державної освітньої політики проголошувався курс на практичну її спрямованість. На другому Всеукраїнському вчительському з'їзді (10 – 12 серпня 1917 р.) провідною тезою звучала зацікавленість молодого держави у заміні формально-логічної освіти матеріальною. Щодо організації навчального процесу слід відзначити, що форма й зміст занять залишалися майже незмінними.

Нами досліджені матеріали статуту 1917 р., що регулювали діяльність вищої школи зазначеного періоду (зокрема, Київського, Харківського, Новоросійського університетів) і засвідчують про відображення основних засад навчального процесу університетської освіти, напрями організації самостійної роботи студентів зазначеного періоду [9, арк. 2]. Так у статуті університетів 1917 р. (ст. 454) відзначено, що науки, які входять у склад університетської освіти, розподіляються за факультетами і кафедрами (на основі ст. 455–459). Лекційні курси на відділеннях колишніх імператорських університетів, на яких здійснювалася підготовка фахівців у період 1917 – 1919 рр. планувалися без суттєвих змін. Разом з тим, слід відзначити поділ навчальних предметів на

обов'язкові загальнофакультетські, обов'язкові спеціальні, залікові, рекомендовані та предмети, що викладалися для бажаючих.

Згідно статуту 1917 р. (ст. 471) факультетам університетів дозволялося самостійно, на основі заяв викладачів з пропонованими для викладання курсами лекцій і практичних занять зі студентами, складати огляд наук на півріччя академічного року, із розподілом лекцій і практичних занять за днями тижня і годинами проведення [9, с. 30]. Важливо відзначити, що студенту надавалося право відвідувати лекції понад предмети обраної спеціальності за власним бажанням і на інших факультетах (ст. 472). Такий підхід був досить прогресивним, адже забезпечував надання більшої уваги самостійній роботі студентів зі спеціальності, надавав право вибору студентам курсів наук, варіативності їх поєднання. Курси наук на основі Статуту 1917 р. [9, 27 арк.] (ст. 455–459), які входили у склад університетського викладання, розподілялися за факультетами і кафедрами.

Нами досліджено документ, за яким слухачка VI семестру Є. Корніаш зверталася із заявою до декана факультету історико-філологічного відділення про бажання у весняному півріччі 1818 р. брати участь у практичних заняттях Т. Флоринського, про що свідчить підпис професора із визначеними підсумковими формами самостійної роботи із практичних занять даного курсу наук упродовж 2 семестрів було виконання двох рефератів [8]. Результати наукового пошуку дозволяють відзначити про записування студентів на вибрані теоретичні і практичні курси наук, про що свідчать заяви студентів. Так, у заяві студента III курсу природничого відділення фізико-математичного факультету Університету св. Володимира Б. Могилицького є прохання про дозвіл записатися на слухання лекцій [10, 1 арк.]. Як свідчить аналіз наукових джерел, зазначена норма запису студентів на лекції і практичні заняття контролювалася факультетом університету, оскільки у відповідності до поданої кількості заяв визначалися у розкладі теоретичні і практичні заняття. Результати наукового пошуку дозволяють відзначити про ведення лекційних книжок студента, у яких записувалися на кожен семестр предмети, викладач,

кількість годин, відмітки про оплату занять, відмітка викладача про відвідування лекцій і практичних занять.

Інша стаття статуту університетів 1917 р. (ст. 473) дозволяла студенту для слухання лекцій і участі у практичних заняттях вибирати викладача, із яким він бажає працювати [9, с. 30]. Так, у лекційній книжці Б. Цитовича за № 3415 – студента юридичного факультету Університету св. Володимира, у II семестрі 1916/17 н. р. серед визначеної загальної кількості годин (23 год.) записані предмети: історія римського права (5 год, проф. Катков), політичної економії (6 год., проф. Білінович), енциклопедії права (3 год., проф. Спектроський), історії російського права (3 год., пр. Ясинський), статистика з практичними заняттями (3 год. + 1 год., проф. Воблий), історія права (2 год, проф. Ясинський), богословіє (3 год., проф. Боголюбов), французька мова. Зазначимо, що останні три навчальні дисципліни, вибрані студентом, засвідчувалися особистим підписом [11, арк. 1–6].

Статут 1917 р. надавав право професорам, понад викладання нормованих кафедрою навчальних дисциплін, оголошувати курси на проведення практичних занять зі студентами із інших факультетів. Якщо оголошений курс пропонувався для викладання на іншому факультеті, потрібно було погодження ради факультету (ст. 468). Разом з тим, слід відзначити, що як і у попередній період (II пол. XIX ст.), за слухання лекцій і за участь у практичних заняттях студенти вносили плату: 1) на університет – 5 руб. за півріччя; 2) особливу плату на користь окремих викладачів, лекціями і керівництвами яких він користується біля 1 руб. у півріччя (ст. 529). Зазначена норма поширювалася на студентів і сторонніх слухачів, які вступили до університету до 1887/1878 р., оскільки у примітці до статуту зазначалося про тимчасовий захід Міністерства народної освіти брати плату надалі за навчання у розмірі 25 руб. за півріччя.

Для предмету нашого дослідження важливо відзначити, що допуском для участі студента у практичних заняттях передбачалося проведення перевірочних «поверочных» випробувань [9, с. 34], що передбачало самостійну роботу студента у підготовці до перевірочних випробувань і, у разі допуску – студент

виконував самостійну роботу у підготовці до практичного заняття. Отже відзначимо, що з одного боку здійснювалася самостійна робота студента у підготовці до практичної роботи, а з іншого боку передбачалася попередня перевірка готовності студента здійснювати самостійну роботу в навчальній аудиторії (лабораторії).

У зазначений період велася інтенсивна робота створення системи вищої освіти, визначенні типу вищого навчального закладу. Пріоритети самостійної роботи студента університету визначали рішення, прийняті всеросійською нарадою діячів вищої школи (липень 1918 р.). На нараді був розглянутий проект «Положення про Російські університети», відповідно до якого університети поділялися на три асоціації: наукову, навчальну і просвітницьку. Вони повинні були надати можливість вибрати кожному студенту й викладачу вищої школи найбільш відповідальний їх здібностям та науковим інтересам вид і спосіб самостійної наукової і навчальної діяльності.

На початку ХХ ст. у змісті підготовки студентів необхідно відзначити про позитивні зміни у розвитку теорії і практики самостійної роботи студентів у психолого-педагогічній підготовці майбутніх фахівців. Так, у результаті посилення наукових розвідок у галузі експериментальної психології, що набирали вагомості на початку ХХ ст., з ініціативи проф. В. Зеньковського восени 1918 р. психологічний семінар при історико-філологічному факультеті Київського державного університету був перейменований на психологічну лабораторію, «щоб цим підкреслити, що цей заклад присвячений підготовці студентів до експериментальних психологічних досліджень» [7, спр. 1287, арк. 16]. Отже, можемо відзначити про продовження наукових традицій розвитку психологічної науки, розпочатим Г. Челпановим (1895 р.).

Прийнята «Декларація про соціальне виховання дитини» Наркомосу УСРР на початку 1920 р. офіційно проголошувала про вивчення дитини на педологічних засадах як «особливої істоти, котра потребує спеціального ставлення до себе» [1], що вимагала особливих форм і видів самостійної роботи студентів науково-дослідницького характеру: спостереження, експеримент,

анкетування, обстеження і порівняння досліджених результатів із нормативними, застосування бесід за картинками (іграшками, предметами) з врахуванням віку дітей тощо. Розвиток зазначених течій, властивих зазначеному періоду, сприяли розвитку самостійної науково-дослідницької роботи студентів у психологічних лабораторіях, інтеграції самостійних професійних і наукових вмінь майбутніх фахівців.

Науково-педагогічне спрямування самостійної роботи студентів вищої школи розвивалося за сприяння прогресивних кроків професора С. Ананьїна у Київському університеті. Вчений запровадив на практичних заняттях з педагогіки на історико-філологічному факультеті у 1917/1918 н. р., окрім читання й розбору рефератів, ще й дослідження експериментального характеру з педагогічної психології. Як свідчать наукові джерела, під його керівництвом учасники цих занять проводили у різних навчальних закладах м. Києва анкетне опитування з питання про дитячі ідеали [7, спр. 1286, арк. 51–51 зв.]. Студенти збирали фактичний матеріал опитування, під керівництвом професора здійснювали його опрацювання, набиралися досвіду наукового психолого-педагогічного дослідження. Студенти самостійно проводили дослідження з метою визначення росту й розвитку в дітей деяких почуттів (дружби, релігійних та ін.). Результати наукового пошуку дозволяють стверджувати, що психолого-педагогічний напрям у проведенні практичних занять з педагогіки був продовжений і у 1918–1919 н.р. [7, спр. 1289, арк. 6]. Зазначимо, що спрямування самостійної роботи студентів професор С. Ананьїн курсах здійснював під час викладання курсів історії педагогіки і педагогіки, а також курсу під назвою «Педагогіка і сучасність», проведення практичних занять з педагогіки. Більш вагомі кроки робилися на курсах і в напрямі українізації змісту підготовки слухачок. Зокрема, у навчальний курс з 1918 р. були введені такі предмети, як «Історія України» (проф. Г. Максимович), «Українське мистецтво» (проф. Г. Павлуцький), а також читалися такі спецкурси, як «Релігійні рухи на Україні в XVI – XVIII ст.» (проф. С. Голубєв) та «Гетьманщина на Україні» (проф. Г. Максимович) [6, арк. 1–6].

Зміст самостійних робіт студентів під час практичних занять визначався у тих же формах, що і в попередньому періоді. Зокрема студенти історико-філологічного факультету здійснювали усні й письмові переклади з російської мови на латинську чи грецьку, крім того, заслуховувалися реферати, читалися стародавні підписи, інтерпретувалися стародавні твори, здійснювалися розбори письмових студентських рефератів (див. табл. 1). [7, спр. 1289, арк. 1; спр. 1300, арк. 1 – 14; спр. 1286, арк. 74 – 96; спр. 1278, арк. 54 – 58].

Таблиця 1

Спрямування самостійної роботи студентів історико-філологічного факультету Київського університету (на 1917/18 н. р.; 1919/20 н. р.)
[складено за 7, спр. 1288; спр. 1300]

Назва навчальних дисциплін	Кількість год.	Архівні матеріали
Загальний блок навчальних дисциплін		
Самостійні заняття з нових мов (для кожної групи з певної мови)	2 год.	ф. 16, оп. 465, спр. 1288, арк. 1–18
Грецька мова для початківців, котрі не мають оцінки з цього предмета в атестаті	4 год.	
Практичні заняття з педагогіки (як рекомендовані)	2 год.	ф. 16, оп. 465, спр. 1300, арк. 1–4.
Загальне книгознавство (для бажаючих)	1 год.	
Блок спеціальних навчальних предметів		
Практичні заняття з латинської мови (проф. Сонні)	2 год.	ф. 16, оп. 465, спр. 1288, арк. 1–18.
Грецький просемінарій для молодших студентів (пр.-доц. Дложевський)	1 год.	
Грецький семінарій для старших студентів (пр.-доц. Дложевський)	2 год.	
Обов'язкові практичні заняття з романо-германської філології (проф. Шаровольський)	2 год.	
За вибором студента: Історія провансальської літератури (пр.-доц. Савченко)	2 год.	
Санскрит (пр.-доц. Калинович)	2 год.	

Український проект єдиної трудової школи, за зразком вже запровадженого у Росії «Положення про єдину трудову школу», ґрунтувався на визнанні продуктивної праці як головного засобу навчання й виховання,

поєднанні загальної освіти з вивченням трудових процесів та на втіленні вільних, творчих засад в освітній процес [4, с. 249]. Зазначимо, що прийняті «Положення» і «Декларація» про єдину трудову школу» (16.10.1918 р.) – основою шкільного життя визначали «виробничу працю», якій виділялось 10 год. у тиждень (33% всього навчального часу).

Позитивним фактором для активізації практичної самостійної роботи студентів були запропоновані «Декларацією» нових форм організації навчального процесу – шкільні екскурсії, робота на пришкільній ділянці, робота гуртків. Вводились шкільне самоуправління, сумісне навчання [5, с. 15]. Зазначені форми роботи вимагали від підготовки спеціаліста належних навичок самостійної практичної роботи.

Питання реформи вищої школи обговорювалися на нараді Міністерства народної освіти УНР 3 квітня 1918 р. З цією метою було створено спеціальну комісію, на засіданні якої 25 квітня 1918 р. було вирішено замінити лекційний метод «семінарієм з кожного предмета»; увести нову дисципліну «про трудову школу, а отже, про психологію, педагогіку та гігієну дитини»; розробити методики предметів на підставі трудового принципу [3, с. 182–183]. Логіко-системний аналіз наукових джерел дозволяє відзначити, що організовані професорами університетів семінарії і просемінарії, самостійні заняття й справи залишаються провідними формами практичних занять для самостійної аудиторної роботи студентів.

Логіко-системний аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що обов'язковою умовою участі студентів й слухачів у практичних заняттях була самостійна робота студента у підготовці до її проведення. Традиційно на практичних заняттях із російської історії (весняне півріччя 1919 р.) доцент П. Смирнов пропонував студентам теми для самостійного опрацювання в усній і письмовій формі. У звіті про проведені практичні заняття (від 24.05.1919 р.) він відзначає, що студенти виступали з повідомленням на практичному занятті усно або ж подавали письмові самостійні роботи у вигляді реферату. Підготовлений реферат окремі студенти проголошували і пізніше,

обговорювали з групою. У вільний від доповіді час в аудиторії студенти виконували сумісне читання і короткий розбір текстів, аналізували першоджерела, ставили запитання і на запитання давали коментарі. Разом з тим, слід відзначити про нерегулярність відвідування студентами практичних занять. П. Смирнов зауважує, що для участі у практичних заняттях на весняне півріччя було записано 8 студентів, хоча відвідувало їх 3–5 студенти. Зокрема постійними учасниками практичних занять був В. Мошинч, хоча він записаним не був [7, спр. 1300, арк. 1]. Присутніми на практичних заняттях були слухачі М. Тихонов, І. Месечніков, О. Петренко, однак ними реферати на практичних заняттях не були представлені [7, спр. 1300, арк. 3 зв.]. За звітний період було підготовлено і прочитано три реферати: В. Мошинч «Международная обстановка восточной Европы в момент образования Российского государства»; А. Оглоблич «Спорные вопросы древнейшего славянского разделения. Древнейший вопрос»; А. Оглоблич «Типография древнего Киева X–XI веков по летописи» [7, спр. 1300, арк. 1–2 зв.]. Отже, можемо висловити припущення, що для заліку самостійно виконана робота студента була бажаною, однак не обов'язковою. Необхідно відзначити, що звіти викладачів за проведені практичні роботи були обов'язковими, про що свідчить історико-педагогічний аналіз протоколів засідання рад факультетів університетів [7]. Так, професор Г. Максимович вів на історико-філологічному факультеті практичні заняття з історії України. Предметом занять служили самостійно складені студентами реферати. Зокрема, слухач В. Яснопольський «Описание Украины», Н. Язутин «Епизод из эпохи козацких восстаний в XV в.» [7, спр. 1300, арк. 4 зв.].

У звіті за проведені практичні заняття доцента С. Маслова з історії древньої російської літератури у весняному півріччі 1919 р. зазначається, що предметом обговорення були читання й розбір пам'яток древньої російської літератури. Так, 17.05.1919 р. був прочитаний реферат – П'єса А. Ремізова «Трагедия об Иуде, принце Испориатском» (в зв'язи з прочтением первоисточников). Н. Александровський доповідав за двома темами: «Розробка о руських писателях XIX и XX в.», «Опыт возникновения летописца...». Як

свідчать архівні матеріали, прочитані реферати студентами 17.06. 1919 р. були зараховані як залік за семестр [7, спр. 1300, арк. 5]. Викладач А. Назаревський відзначає, що на практичних заняттях древньої російської літератури серед видів самостійних робіт використовували: читання першоджерел, коментування древніх російських «повествователей», використання історико-літературних введень. Разом з тим, як свідчить перегляд архівних матеріалів, активними учасниками були не завжди усі студенти. Були й «інші студенти у ролі пасивних відвідувачів, гостей» [7, спр. 1300, арк. 6].

У професора Н. Бубнова на практичних заняттях із історії брали участь, крім слухачів (М. Гетерльберг, С. Маргулин, Л. Туфчинович), стипендіат українського уряду Г. Бачинський. Про стипендіата проф. Н. Бубнов відзначав, як про найактивнішого учасника практичних занять, що проявив практичне чуття, допитливість до здійснення аналізу й інтерпретації історичних джерел. Г. Бачинський представив три реферати: «Літописні джерела Григорія Турського у перших чотирьох книгах із історії»; «Питання про земельну власність за законами»; «Земельна власність за формулами Маркульфа». Враховуючи зміст і значимість самостійної роботи Г. Бачинського проф. Н. Бубнов рекомендував до друку в «Університетських відомостях». Важливо відзначити принципову позицію професора Н. Бубнова щодо зарахування заліку студентам. Викладач не виставляв залік допоки не будуть представлені реферати усіх студентів, буде виставлено [7, спр. 1300, арк. 8].

Слід відзначити про велику популярність на історико-філологічному факультеті практичних занять у приват-доцента Н. Полонської. Тематика практичних занять – історія християнства у перші віки. Слід відзначити, що активними учасниками були: В. Лобода, В. Касаторський, В. Мошь, Н. Прокоф'єв, В. Яснопольський. Кожен із студентів готував реферат для виступу й обговорення у диспуті. Важливо відзначити, що викладач при виставленні заліку оцінював не лише самостійно підготовлені реферати, але й активну участь інших студентів у обговоренні прочитаних рефератів (Н.

Прокоф'єв, В. Лобода). Як свідчать архівні джерела, залік півріч був виставлений усім студентам [7, спр. 1300, арк. 13].

Результати наукового пошуку дозволяють стверджувати, що особливості самостійних робіт студентів у підготовці до практичних занять, які проводив А. Лобода, полягали в інтегруванні їх різних форм: усні доповіді (читання і розбір підготовлених рефератів спільно із групою студентів – учасників практичних занять); письмові реферати (самостійна підготовка й написання реферату і його захист). Залік виставляли як за повідомлення реферату, так і за його активне обговорення [7, спр. 1300, арк. 14]. До професора А. Лободи на практичні заняття з нової російської літератури на осіннє півріччя записалися 13 студентів. Основним видом самостійних робіт студентів було написання рефератів, їх читання й обговорення [7, спр. 1286, арк. 82–83]. Отже, не дивлячись на те, що практичні заняття проходили при невеликій кількості студентів, вони забезпечували практичне спрямування самостійної роботи майбутніх фахівців на засадах власного вибору навчальної дисципліни й форми самостійної роботи (усної або ж письмової).

Логіко-системний аналіз наукових джерел зазначеного періоду дозволив дослідити авторську навчальну програму А. Лободи (Программы изучения литературы, методики литературы, истории русской литературы (20 pp. XX ст.) [12, 12 арк.], яка відповідала вимогам часу щодо організації аудиторної й позааудиторної самостійної роботи студентів. Програма курсу передбачала поряд із аудиторними заняттями-бесідами широке застосування самостійних занять студентів – складання і розбір рефератів, творів тощо. Зауважимо, що вчений у примітці зазначає, що самостійні заняття із зазначених курсів доцільно проводити у бібліотеках, при умові їх достатньої укомплектованості.

Щодо організації самостійних занять вчений пропонував відповідну логічну структуру організації. Зокрема, на початку роботи для розгляду теми необхідно розробити запитання, визначити відповідну літературу, розподілити завдання між слухачами і тоді заслуховувати і обговорювати результати виконаної самостійної роботи [12, арк. 4–5 зв.]. Зокрема навчальний курс

«Введення в изучение литературы» базувався на таких методах навчання: бібліографічний метод, історичний метод, порівняльно-історичний, еволюційний метод, психологічний метод, публіцистичний метод тощо [12, арк. 5 зв.]. Авторська навчальна програма А. Лободи спрямовувалася на активне засвоєння навчального матеріалу студентами, поєднання репродуктивних і творчих видів самостійної роботи студентів. Отже, у зазначений період, з одного боку – самостійна робота студента розглядалася як контролюючий захід допуску студента для участі у практичних заняттях, видом підсумкового контролю (реферат на залік), а з іншого – надання можливості вибору виду самостійної роботи сприяли розвитку від репродуктивного до науково-пізнавального характеру і змісту самостійної роботи студента (письмовий реферат, усне повідомлення, доповідь, виступ, участь у обговоренні, дискусії) тощо.

Проведений логіко-системний огляд університетського викладання упродовж 1919–1920 рр. підтверджує висновок про те, що у світлі професійно-орієнтованої парадигми, у змісті професійної підготовки домінує самостійна робота студентів практично-професійного спрямування. Самостійна робота студентів у навчальному процесі вищої школи зазначеного періоду розглядалася у професійній підготовці фахівця логічним продовженням теоретичної підготовки, набирала тенденцій практично-професійного змісту. На старших курсах вищих навчальних закладів практикувалися екскурсії на виробництво, при школах і вищих навчальних закладах започатковувалися майстерні, експериментальні земельні ділянки. Отже, специфіку педагогічної парадигми періоду національно-визвольних змагань (1917– 1920) розглядаємо у спрямуванні на професіоналізацію змісту самостійної роботи студентів.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо в актуалізації провідних ідей вітчизняної педагогічної думки щодо проблеми розвитку теорії та практики самостійної роботи студентів у навчальному процесі сучасного вищого закладу освіти.

Література

1. Декларація про соціальне виховання дитини // Вісник Наркомосу УРСР. – 1920 – № 1. – С. 4–5.
2. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1992). / В. К. Майборода. – К. : Либідь, 1992. – 196 с.
3. Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителів в Україні (XIX – перша половина XX ст.) : [монографія] / Дем'яненко Н. М. – К. : ІЗМН, 1998. – 328 с.
4. Положення про єдину трудову школу Української Соціалістичної Радянської Республіки // Вільна Українська Школа: Орган ВУС. – 1918–1919. – № 8–9. – С. 249.
5. Медынский Е. Н. 20 лет советской школы / Е. Н. Медынский // Педагогика. – 1937. – №3. – С. 11–35.
6. Держархів м. Києва, ф. 244 Київські вищі жіночі курси, оп. 17, спр. 552, 16 арк.
7. Держархів м. Києва, ф. 16 Університет св. Володимира, оп. 465, спр. 1288, арк. 1–18; спр. 1289, 20 арк.; спр. 1300, 14 арк.; спр. 1124, арк. 128 зв.; спр. 1287, 198 арк.; спр. 1286, 146 арк.; спр. 1278, 188 арк.; спр. 1298, 181 арк.
8. ІР НБ України імені В. І. Вернадського, ф. VIII Університет св. Володимира, спр. 3524, 1 арк.
9. ІР НБ України імені В. І. Вернадського, ф. VIII Університет св. Володимира, спр. 2836, 27 арк.
10. ІР НБ України імені В. І. Вернадського, ф. VIII Університет св. Володимира, спр. 3526, 1 арк.
11. ІР НБ України імені В. І. Вернадського, ф. VIII Університет св. Володимира, спр. 3537, 13 арк.
12. ІР НБ України імені В. І. Вернадського, ф. XXXVII Лобода А. М., спр. 27, 12 арк.

Benera V. Ye.

The Transformation of Students' Self-Studies Work Development in Academic Process in Higher Educational Establishments in the Context of Reformatations in 1917–1920

The changes in the theory and practice of students' self-studies work within the given historical period have been distinguished; the characteristic features and tendencies of students' self-studies development have been identified within the proposed periods. The revealed positive experience of students' self-work organization has been actualized in academic process in higher educational establishments of Ukraine (1917–1920).

Key words: self-studies, higher educational establishment, educational process, theory, practice, tendencies, actualization of historical experience.

Відомості про автора

Бенера Валентина Єфремівна – доктор педагогічних наук, доцент, проректор з наукової роботи Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2012 р.

Прийнято до друку 21.12.2012 р.